

ਸਾਕਾ ਰਾਏਕੋਟ ਦਾ
ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ
ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ
ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

5 ਅਗਸਤ 1871 ਰਾਏਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ)

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਗੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੋਢੀ, ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬਾਨੀ,
ਗੁਰੂ-ਗਰੀਬ ਦੇ ਪਾਲਕ ਅਤੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਅਕ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

**ਸਾਕਾ ਰਾਏਕੋਟ ਦਾ
ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ
ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ
ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ**

5 ਅਗਸਤ 1871 ਰਾਏਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ)

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਸਾਕਾ ਰਾਏਕੋਟ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ

ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ
ਸੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

5 ਅਗਸਤ 1871 ਰਾਏਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ)

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ

ਜੁਲਾਈ, 2009

ਕਾਪੀਆਂ : 5,000

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਛਾਪਕ : ਕੰਟਰੋਲਰ, ਛਪਾਈ ਤੇ ਲਿਖਣ ਸਮੱਗਰੀ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਹੀਂ
ਪੈਰਾਡਾਈਜ਼ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ (I), ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਸਬੰਧੀ ਲੇਖਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।
ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ
ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ 1857 ਈ. ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ “ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ” ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ’ਤੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਧ ਦੌਰਾਨ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ, ਸਹੂਲਤਾਂ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਰੇਲਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਡਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਇਆ। ਜਿਸਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ “ਕੂਕਾ ਪੋਸਟਲ ਸਰਵਿਸ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਜਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਨੇਪਾਲ, ਕਾਬੁਲ ਅਤੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸੂਤਰ ਜੋੜੇ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਕ ਕੂਕਾ ਪਲਟਨ ਵੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ 1857 ਈਸਵੀ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਤ ਉਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਗਊ ਬੱਧ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਵਿੱਤਰ ਨਗਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਉਥੇ ਵੀ ਗਊਘਾਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਵੰਗਾਰ ਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਦਕਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗਊਘਾਤ ਤੋਂ ਖਾਸੇ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਨ ਯਤਨ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਾਗਾਂਵਾਲੀ ਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਖੇ ਗਊਘਾਤਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਚੁੰਮੇ। ਰਾਏਕੋਟ ਦਾ ਸਾਕਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ’ਚੋਂ ਇਕ ਸੀ।

1871 ਈਸਵੀ ਦੀ 15 ਜੁਲਾਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਰਾਏਕੋਟ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ’ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗਊਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੜਕੰਪ ਮਚ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ 14 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅਜੇ ਤੀਕ ਪਕੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਗਏ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ

ਸ਼ਾਮਲ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਕੜੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ 27 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦੋ ਹੋਰ ਪਕੜੇ ਗਏ, ਸੂਬਾ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨਾਈਵਾਲੇ ਤੇ ਅਲਗ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ।

5 ਅਗਸਤ 1871 ਈਸਵੀ ਰਾਏਕੋਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਰੁੱਬ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀਨੀਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਰਾਏਕੋਟ ਦੀ ਹੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 14-15 ਜੂਨ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਧਾ ਚੈਲੇਂਜ ਸੀ।

ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਰੁੱਬ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਫ਼ਸਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰ ਸਨ, ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਗਰੁੱਬ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗਰੁੱਬ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮਨ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ 1847 ਈ. ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਜੋ ਪਲੇਟ ਲਿਖ ਕੇ ਲਗਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਗਰੁੱਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। (Kine are not to be killed at Amritsar) ਲੇਕਿਨ 1849 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। (No one should be allowed to interfere with the practice, by his neighbours, of customs which that neighbour's religion enjoins or permit).

ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾੜੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਗਰੁੱਬ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗੁਰਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਗੁਰਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇਣ ਨਾਲ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਰਗ ਵਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਮਾਇਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂਬੱਧ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਟੁੱਟੇ ਤੇ ਪਾੜਾ ਵਧੇ। ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। 8 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1869 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਬਾਬਤ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈ. ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ - ਚਰਬੀ ਵਾਲੇ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਬੱਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੂਰੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਫੈਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਨੇ 17ਵੇਂ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ - (ਲੋਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਅੰਗਰੇਜ਼ ਖੁਦ ਗੁਰੂਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂਬੱਧ ਲਈ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜਾ ਵਧੇ। ਅਤੇ - ਗੁਰੂ ਬੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰੇ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਹੀ ਭਾਵਨਾ (ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ) ਸਾਡੀ ਦੇਸੀ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂਬੱਧ ਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਾਲੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜੀ.ਐਸ. ਓਗਲੀਵਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਤੀਕ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਗੁਰੂਬੱਧ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਧਾਰਮਿਕ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਪ੍ਰੇਰ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਣੀ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਨੇ ਵੀ ਦਸੰਬਰ 1893 ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲੈਸਡਾਉਨ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂਬੱਧ ਨੂੰ ਗੁਰੂਬੱਧ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ਇੱਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਖਬਾਰ ਨੇ 1884 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰੂਬੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਫ਼ਸਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ

ਵਿੱਥ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂਬੰਧ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪਾੜਾ ਵਧੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾੜੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਰਾਜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਨੋਰਥਾਂ ਲਈ ਹੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਏਕੋਟ ਆਦਿ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਾਰੇ 12 ਫਰਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਇਹ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਧਾਰਮਿਕ ਬਹਾਨੇ ਰਾਜ ਲੈਣ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਸੀ। (It is certain that Guru Ram Singh's real motive and ambition was bent upon religious pretext to regain and acquire domination.....)

4 ਨਵੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਕ ਲੰਬਾ ਮੀਮੋ ਲਿਖਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਲਿਖਿਆ - ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਕਾ ਲਹਿਰ (ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ) ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ। (I think the natural deduction from the above is that the movement has become (what ever it was in its beginning) a political and not a purely religious movement).

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੀ, ਧਾਰਮਿਕ

ਨਹੀਂ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲੂਣ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਣ ਲਈ ਦਾਂਡੀ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿੱਚ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਗਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਸੀ ਜੋ ਪਾੜੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿੱਚ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਨੋਰਥਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਏਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ -ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਖਾਤਰ ਹਸਦਿਆਂ-ਹਸਦਿਆਂ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸੇ ਚੁੰਮੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਖਣ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਦੇਣ ਜੋ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ -

ਅਸਾਂ ਹਿੰਦ ਵਿੱਚ ਗਦਰ ਮਚਾਉਣਾ, ਕੱਢਣਾ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

**Information
&
Public
Relations
Punjab**